

การวิเคราะห์อนุภาคในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส: ความสัมพันธ์กับต้นทุนทางวัฒนธรรมไทย

พัชรี จันทรทอง¹

ธนสิน ชุตินธรานนท์²

(Received: April 8, 2020; Revised: July 1, 2020; Accepted: February 22, 2021)

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอนุภาคที่ปรากฏในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส ใช้วิธีการวิเคราะห์หัตถ์บทในการวิเคราะห์เปรียบเทียบอนุภาคจาก ตัวบทนวนิยาย และตัวบทละครโทรทัศน์ พร้อมใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างในการเก็บข้อมูลจากผู้ประพันธ์นวนิยาย มีตารางวิเคราะห์หัตถ์บทและแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย การศึกษาดังกล่าวตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ผลการศึกษาพบว่า ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส ประกอบด้วยอนุภาค 3 กลุ่มคือ อนุภาคตัวละคร อนุภาควัตถุ และอนุภาคเหตุการณ์ โดยแต่ละอนุภาคมีการใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทย 2 ลักษณะคือ 1) การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยเพียงอย่างเดียว และ 2) การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยผสมผสานกับแนวคิดแบบสากล หรือแนวคิดจากวัฒนธรรมอื่น ผลจากการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยสามารถนำเสนอผ่านสื่อบันเทิงคดีรูปแบบต่างๆ ได้อย่างลื่นไหล และสร้างความบันเทิงแก่กลุ่มผู้รับสารชาวไทยได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: อนุภาค ละครอิงประวัติศาสตร์ บุพเพสันนิวาส ต้นทุนทางวัฒนธรรม

¹ นิสิตในหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต กลุ่มวิชาการสื่อสารเชิงสุนทรีย์และบันเทิงคดี คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อีเมล: egiepchr@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาวาทยวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

An Analytical Study of Motifs in Time Travel Historical Drama *Buppesannivas* in Relation to Cultural Capitals

*Patcharee Chuntong*³

*Thanasin Chutintaranond*⁴

Abstract

This qualitative research article aims to study the motifs usage in time travel historical drama *Buppesannivas*. The researcher uses textual analysis to study the story in both the original novel version and the television drama version. Moreover, this paper uses semi-structure interview questions to collect data about significant motifs used in the story from the author. The researcher uses the triangulation method to increase the accuracy and validity of the results. The findings suggested that the time travel historical drama *Buppesannivas* consists of 3 types of motifs; Motifs of Character, Motifs of Object, and Motifs of Action. All motifs in this story could be divided into two groups which are 1) the absolute Thai cultural capital and 2) the combination of Thai and universal cultural capital. The results reflected that Thai cultural capitals were fluidly presented on the various kinds of entertainment media and could bring joy to Thai audiences effectively.

Keyword: motif, historical drama, *Buppesannivas*, cultural capital

---

³ Student, Communication Art, Chulalongkorn University. e-mail: ggjepchr@gmail.com

⁴ Asst. Prof. Communication Art, Chulalongkorn University

บทนำ

บุพเพสันนิวาส เป็นละครโทรทัศน์ที่ดัดแปลงมาจากนวนิยายชื่อเดียวกัน ซึ่งประพันธ์โดย รอมแพง นักเขียนรุ่นใหม่ฝีมือดี โดยเรื่องราวเล่าถึงการเดินทางย้อนเวลาไปในอดีตของ “เกศสุรางค์” ที่ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตในปัจจุบันแล้วดวงวิญญาณได้เข้าไปอยู่ในร่างใหม่อีกร่างหนึ่งซึ่งมีชีวิตอยู่ในอดีตช่วงปลายสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หรือ ช่วงหนึ่งในสมัยอยุธยา ซึ่งจากวิธีการเดินทางข้ามภพของตัวละครที่ได้กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ละครโทรทัศน์เรื่อง บุพเพสันนิวาส ไม่เพียงแต่นำเสนอเรื่องราวเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทยเท่านั้น หากแต่ละครเรื่องนี้ยังสอดแทรกองค์ประกอบเนื้อหาความมหัศจรรย์ลงไปทำให้การดำเนินเรื่องของเรื่องเล่าสนุกและน่าติดตาม ซึ่งองค์ประกอบเนื้อหาความมหัศจรรย์ดังกล่าวมักปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าซึ่งเป็นผลผลิตที่มาจากจินตนาการของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทนิทานแบบมุขปาฐะตำนาน ตลอดจนเรื่องเล่าแบบยาวอย่างนวนิยาย ซึ่งจากการค้นคว้าข้อมูลโดยผู้วิจัยพบว่า กลุ่มวิชาคติชนวิทยา เป็นอีกกลุ่มวิชาหนึ่งที่ทำให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่า คติความเชื่อ พิธีกรรม ตลอดจนวิถีชีวิตของมนุษย์ ซึ่งในส่วนของการศึกษาเรื่องเล่าตั้งแต่เดิมสนใจศึกษาเรื่องเล่าประเภทนิทาน ซึ่งนอกจากจะมีการศึกษาเพื่อแบ่งรูปแบบการดำเนินเรื่องของนิทานแล้ว ยังมีการศึกษาองค์ประกอบความมหัศจรรย์ในนิทานโดยในสาขาวิชาดังกล่าวเรียกองค์ประกอบนี้ว่า “อนุภาค” (motif)

จากการศึกษาเอกสารเรื่อง อนุภาค พบว่าคำนี้หมายถึง องค์ประกอบขนาดเล็กในเรื่องเล่า ที่ไม่สามารถเกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันของมนุษย์ องค์ประกอบนี้มีความโดดเด่นสามารถทำให้เรื่องเล่าเป็นที่จดจำและสามารถนำไปเล่าต่อได้ อนุภาคสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ อนุภาคตัวละคร อนุภาควัตถุ และอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม (Nathalang, 2014, p. 40); (Nimmanahaeminda, 2002, p. 39)

ลำดับต่อมาเมื่อได้ทำความเข้าใจนิยามของคำว่าอนุภาคแล้วย้อนกลับไปศึกษาตัวบทละครเรื่อง บุพเพสันนิวาส พบว่า การใช้อนุภาคในละครเรื่องนี้มีรายละเอียดที่น่าสนใจ เพราะผู้ประพันธ์มีการใช้อนุภาคสอดแทรกลงไปในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเกี่ยวกับอนุภาคที่ปรากฏอยู่ในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” จึงได้ประยุกต์แนวคิดเรื่อง อนุภาค จากกลุ่มวิชาคติชนวิทยา มาประกอบใช้ในการวิเคราะห์ตัวบททั้งในรูปแบบของนวนิยาย และละครโทรทัศน์

นอกจากการประยุกต์แนวคิดจากสาขาวิชาคติชนวิทยา มาใช้ศึกษาสื่อสุนทรียนิเทศศาสตร์แล้ว ด้วยลักษณะรูปแบบเนื้อหาของ บุพเพสันนิวาส ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในบทความนี้ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์คำว่า **ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ** ขึ้น เพื่อใช้เป็นคำเรียกประเภทเนื้อหาของเรื่องเล่าที่มีลักษณะการดำเนินเรื่องเช่นเดียวกัน โดยคำนี้จะหมายถึง ละครที่มีโครงเรื่องจากเหตุการณ์ที่มีนัยสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ด้านใดด้านหนึ่ง โดยเรื่องราวจะต้องสามารถหาแหล่งอ้างอิงและสืบค้นข้อมูลได้ พร้อมทั้งนี้เนื้อหาของละครจะต้องประกอบด้วยเหตุการณ์การข้ามภพของตัวละครหลักปรากฏอยู่ด้วย ซึ่งในส่วนรายละเอียดทางทฤษฎีจะอภิปรายต่อไปในเนื้อหาของบทความ

อย่างไรก็ตามจากที่ได้กล่าวไปแล้วว่าละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่อง บุพเพสันนิวาส มีการใช้อนุภาคในการดำเนินเรื่องทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจประยุกต์แนวคิดเรื่อง อนุภาค จากกลุ่มวิชาคติชนวิทยา มาใช้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิจัย 2 รูปแบบคือ วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview Form) โดยการวิเคราะห์ตัวบทจะเก็บข้อมูลจากตัวบทนวนิยาย เรื่อง บุพเพสันนิวาส ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2554 ส่วนตัวบทละครโทรทัศน์ เลือกวิเคราะห์ละครโทรทัศน์เรื่อง บุพเพสันนิวาส ที่ออกอากาศในปี พ.ศ.2561 ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 HD ฉบับปกติ จากนั้นจึงนำอนุภาคที่ได้จากการวิเคราะห์ตัวบทไปเปรียบเทียบกับอนุภาคในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของ สติธ ทอมป์

สั้น ซึ่งเอกสารนี้เป็นเอกสารที่รวบรวมอนุภาคจากนิทานในพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันสำคัญซึ่งถือเป็นอนุภาคสากล ส่วนการเก็บข้อมูลจากการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลการใช้อนุภาคจากผู้ประพันธ์นวนิยายต้นฉบับ จากนั้นจึงนำชุดข้อมูลจากการวิเคราะห์ด้วยบทนวนิยาย การวิเคราะห์ด้วยบทละครโทรทัศน์ และข้อมูลการใช้อนุภาคจากการสัมภาษณ์ผู้ประพันธ์นวนิยายต้นฉบับ นำมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครอบคลุมมากที่สุด

การศึกษาดังกล่าวข้างต้นนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการใช้อนุภาคในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่องบุพเพสันนิวาส อันจะสามารถสะท้อนถึงคติความเชื่อตลอดจนแนวคิดที่เป็นเอกลักษณ์แบบไทยที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่า ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทยในมิติที่ลึกซึ้ง ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยที่มีต่ออุตสาหกรรมบันเทิงไทยอีกด้วย

ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง “บุพเพสันนิวาส”⁵

บุพเพสันนิวาส ประพันธ์โดย รอมแพง เป็นเรื่องเล่าในรูปแบบนวนิยายที่เริ่มต้นจากการเผยแพร่ลงบนเว็บไซต์ dek-d.com ซึ่งเปิดสาธารณะให้ผู้อ่านได้ติดตามอ่านโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย จนต่อมาด้วยการดำเนินเรื่องที่น่าติดตาม พร้อมด้วยเนื้อหาที่อัดแน่นไปด้วยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านการค้นคว้าโดยผู้ประพันธ์มาเป็นอย่างดี ประกอบกับการถ่ายทอดเรื่องราวจากจินตนาการที่มีความสนุกสนานและน่าติดตามทำให้ บุพเพสันนิวาส ได้รับการนำมาตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในปี พ.ศ. 2554 และในปี พ.ศ. 2561 นวนิยายเรื่องดังกล่าวก็ได้รับการนำมาดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์ โดยค่าย Broadcast Thai Television ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 HD ซึ่งหลังจากละครโทรทัศน์เรื่องนี้สามารถสร้างกระแสความนิยมจากผู้ชม จนกลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมโดยที่ไม่มีละครเรื่องใดทำมาก่อน โดยในส่วนของรายละเอียดเรื่องย่อของละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส มีดังต่อไปนี้

“เกศสุรางค์” ประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ ทำให้ดวงวิญญาณของเธอเดินทางย้อนเวลาเข้าไปอยู่ในร่างของ “การะเกด” หญิงสาวสมัยอยุธยาผู้เสียชีวิตจากมนต์กฤษณะกาลิ เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เกศสุรางค์ได้เดินทางข้ามภพจากปัจจุบัน (พ.ศ.2554) ไปสู่อุบัติในสมัยอยุธยา ช่วงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2225) ซึ่งเป็นช่วงที่สยามกำลังเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศส จากเหตุการณ์การข้ามภพนี้ทำให้เกศสุรางค์ได้เผชิญหน้ากับประวัติศาสตร์ที่เธอเคยรับรู้ผ่านการอ่านข้อมูลและศึกษาในมหาวิทยาลัย พร้อมกับได้พบกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์หลายท่าน โดยเฉพาะ “ขุนศรีวิสารวาจา” คู่หมั้นของการะเกด ผู้มีตำแหน่งเป็น

⁵ “บุพเพสันนิวาส” เป็นละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมจากแวดวงวิชาการเป็นอย่างมาก โดยมีตัวอย่างผลงานการศึกษาละครเรื่องดังกล่าว อาทิ การศึกษาของ Fungfueng & Sinthuphan (2018) เสนอบทความวิชาการเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” กับวัฒนธรรมการบริโภคละครโทรทัศน์ของชนชั้นกลางด้วยมุมมองชาติพันธุ์วรรณา โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม เพื่อเปรียบเทียบการบริโภคละครของชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ในพื้นที่ที่แตกต่างกันจะส่งผลต่อพฤติกรรมการรับชมละครหรือไม่ การศึกษาดังกล่าวพบว่า ความแตกต่างของพื้นที่มีผลต่อพฤติกรรมการรับชมละครเพียงเล็กน้อย โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นชนชั้นกลางที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน มีความสามารถในการรับรู้ เข้าใจ และตีความเนื้อหาที่ซับซ้อนได้ และมีพฤติกรรมการรับชมละครในช่วงเวลาออกอากาศ

นอกจากนี้ยังมีบทความวิชาการเรื่อง จินตนาการเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยา ‘ครั้งบ้านเมืองดี’ ในละครโทรทัศน์เรื่อง ‘บุพเพสันนิวาส’ โดย Jirabovornwisut (2019) ได้ศึกษาในส่วนของพื้นที่เชิงจินตนาการในจิตใต้สำนึกของผู้คน โดยใช้วิธีวิทยาการเล่าเรื่องประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และผู้ชมละครโทรทัศน์ดังกล่าวจำนวน 5 ท่าน ผลจากการศึกษาพบว่า กรุงศรีอยุธยาในครั้งบ้านเมืองดีเป็นดินแดนในฝันที่พาดูคนหลีกเลี่ยงชีวิตประจำวันโดยสะท้อนผ่านการนำเสนอภาพกรุงศรีอยุธยาที่อุดมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์และสงบสุข ตัวอย่างงานวิชาการข้างต้นแสดงให้เห็นว่า มีการนำละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง “บุพเพสันนิวาส” มาศึกษาในหลากหลายมุมมอง ซึ่งในส่วนของบทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาด้วยวัตถุประสงค์เรื่อง อนุภาค จากสาขาวิชาคติชนวิทยาใช้ในการวิเคราะห์ด้วยบทนวนิยายและละครโทรทัศน์ การศึกษานี้จึงนำเสนอเนื้อหาทางวิชาการในอีกมุมมองที่แตกต่างจากผลงานการศึกษาที่ผ่านมา

ตรีทูตของสยาม ผู้ซึ่งได้รับการบันทึกไว้ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า ขุนศรีวิสารวาจา เป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญที่เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีของคณะทูตสยามชุดที่ 3 ที่เดินทางไปพร้อมกับคณะทูตของเซอร์วาเลียเออร์ เดอ โชมองต์ ในปี พ.ศ. 2228 ขณะที่เรื่องราวตามหน้าประวัติศาสตร์ดำเนินไปตามตำราที่เกศสุรางค์เคยรำเรียนมานี้ เกศสุรางค์ยังได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิตของชาวสยามในสมัยอยุธยา พร้อมทั้งความรักของเธอกับขุนศรีวิสารวาจาก็แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในทุกขณะ หลังจากขุนศรีวิสารวาจากลับมาจากฝรั่งเศสทั้งคู่หมั้นหมายกันตามคำมั่นสัญญาของผู้ใหญ่ ระหว่างสถานการณ์การความรักที่เป็นไปอย่างราบรื่นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เริ่มค่อยๆ ปะทุขึ้น ด้วยเหตุนี้เกศสุรางค์ที่อยู่ในร่างของการเกิดจึงได้เข้าไปมีส่วนรับรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ศึกชิงบัลลังก์พระนารายณ์อีกด้วย

เรื่องย่อของละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการนำเสนอเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ในแง่มุมที่แตกต่าง โดยมีการใช้อนุภาคการเดินทางย้อนเวลาเข้ามาเชื่อมโยงเรื่องราวในช่วงเวลาปัจจุบันอันเป็นเนื้อหาที่มาจากจินตนาการของผู้ประพันธ์กับเรื่องราวในอดีตซึ่งมาจากการค้นคว้าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งการใช้อนุภาคดังกล่าวทำให้เรื่องเล่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเป็นที่ยอมรับได้เป็นอย่างดี ในส่วนของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่นำมาใช้ในเรื่องนี้ ผู้ประพันธ์เลือกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงในเชิงประวัติศาสตร์การเมืองและประวัติศาสตร์ทางการทูตไทยที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา ยิ่งไปกว่านั้นผู้ประพันธ์ต้นฉบับนวนิยายยังเล่าเรื่องที่แตกต่างจากฉบับเดิม โดยการนำบุคคลทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นตัวละครในเรื่องด้วย และจากลักษณะของเนื้อหาดังกล่าวนี้เองจะเห็นได้ว่า บุพเพสันนิวาส สามารถจัดอยู่ในกลุ่มประเภทเนื้อหา ละครอิงประวัติศาสตร์ (historical drama)

จากการศึกษาเอกสารของ Lindenberger (1975, pp. 1-11) ได้พูดถึง ละครอิงประวัติศาสตร์ไว้ว่า หากเทียบกับละครประเภทอื่นๆ แล้ว ละครอิงประวัติศาสตร์เป็นละครที่มีความสมจริง (realistic) มากที่สุดจากองค์ประกอบของละครจะมีลักษณะที่มีเนื้อหาที่คล้ายตำนาน และเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลาย ถึงแม้ว่าละครประเภทนี้จะมุ่งนำเสนอเรื่องราวความจริงในอดีต แต่เมื่อเป็นเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นโดยผู้ประพันธ์ จึงทำให้ละครประเภทนี้มีความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประพันธ์สอดแทรกลงไปอยู่เสมอ

นิยามข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ละครอิงประวัติศาสตร์ ไม่เพียงแต่ปรากฏเนื้อหาจากเอกสารที่เป็นข้อเท็จจริงที่อยู่ในบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังมีความเกี่ยวข้องกับการเติมแต่งจินตนาการของผู้ประพันธ์ลงไปด้วย ดังนั้น เมื่อย้อนกลับมาสู่ลักษณะรูปแบบเนื้อหาของ บุพเพสันนิวาส จะเห็นได้ว่าละครเรื่องนี้ใช้อนุภาคซึ่งมาจากจินตนาการของผู้ประพันธ์อันทำให้เรื่องเล่ามีความเป็นแฟนตาซี (fantasy) ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าละครในลักษณะนี้เป็นอีกหนึ่งประเภทย่อยของละครอิงประวัติศาสตร์ โดยผลงานในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่ปรากฏในเรื่องเล่าจากบริบททางวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ยังมีปรากฏในเรื่องเล่าจากบริบททางวัฒนธรรมอื่นๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น ละครโทรทัศน์จีนเรื่อง The Eternal Love (2018), ละครโทรทัศน์เกาหลีเรื่อง Moon Lovers: Scarlet Heart Ryeo (2016), ละครโทรทัศน์อเมริกัน เรื่อง Outlander (2014-2020) เป็นต้น จากตัวอย่างดังกล่าวที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่า ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ มีปรากฏในพื้นที่บริบททางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งสิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการใช้ข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เข้ามาผสมผสานกับการใช้อนุภาคเป็นศิลปะการประพันธ์เรื่องเล่าที่ได้รับความนิยมอีกรูปแบบหนึ่ง

อนุภาคในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่อง บุพเพสันนิวาส

การใช้ชื่อนุภาคมีปรากฏให้เห็นอยู่ในเรื่องเล่าโดยทั่วไป ซึ่งแรกเริ่มเดิมทีนั้นการศึกษาเรื่องอนุภาคจะอยู่ภายใต้สาขาวิชาคณิตศาสตร์ โดยจะนำไปใช้ศึกษาองค์ประกอบเนื้อหาที่เป็นความมหัศจรรย์อันปรากฏอยู่ในสำนวนนิทานแบบมุขปาฐะ แต่ด้วยบริบทเทคโนโลยีการสื่อสารที่ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป จากเรื่องเล่ามุขปาฐะที่เล่ากันปากต่อปากจึงได้มีการเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอให้มีความหลากหลายขึ้น อาทิ นิทานเล่ม นวนิยาย เรื่องสั้น ละครเวที ละครโทรทัศน์ ฯลฯ แม้เรื่องเล่าจะเปลี่ยนรูปแบบช่องทางในการนำเสนอไปแล้วแต่องค์ประกอบอนุภาคก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่โดยดำรงอยู่ในเรื่องเล่าประเภทแฟนตาซี หรืออาจสอดแทรกอยู่ในเรื่องเล่าประเภทเนื้อหาอื่นๆ ได้ ทำให้ในปัจจุบันมีผลงานวิชาการหลายฉบับนำแนวคิดเรื่อง อนุภาค มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาตัวบทประเภทอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการศึกษานิทานมุขปาฐะ หรือนิทานพื้นบ้านที่เล่ากันปากต่อปาก อาทิ

การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดก โดย Peerasathien (1985) ใช้แนวคิดเรื่อง อนุภาค วิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละคร ตลอดจนความมหัศจรรย์ที่ปรากฏในนิทาน จากนั้นจึงนำไปเปรียบเทียบกับอนุภาคสากลที่ได้รับการบันทึกไว้ใน ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ของ สติธ ทอมป์สัน ผลการศึกษาพบว่า การวิเคราะห์เรื่องอนุภาคสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและวัฒนธรรมของผู้ที่เป็นต้นกำเนิดนิทาน โดยด้านค่านิยมแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาของมนุษย์โดยทั่วไป ในขณะที่ด้านวัฒนธรรมได้แสดงถึงลักษณะของสังคมอินเดียโบราณ

นอกจากนี้ยังปรากฏผลงานวิชาการที่ใช้แนวคิดเรื่อง อนุภาค ศึกษาเรื่องเล่าบนสื่อออนไลน์ ในหัวข้ออนุภาคและแบบเรื่องของเรื่องเล่าสยองขวัญสมัยใหม่ในแอปพลิเคชันจอยลดา ของ Jiteesup & Kupthanaroj (2019) โดยประยุกต์วิธีการจัดทำดัชนีอนุภาคของ สติธ ทอมป์สัน มาวิเคราะห์เรื่องเล่าสยองขวัญในท้องถื่นอาทรพณ์ บนแอปพลิเคชันจอยลดาที่แต่งจบแล้วและได้รับความนิยมเป็นอันดับที่ 1-50 ผลการศึกษาพบว่าอนุภาคที่มีความโดดเด่นและมีผลต่อการดำเนินเรื่องสามารถแบ่งออกเป็นสองหมวดคือ ก. อนุภาคการลอบหลอน และ ข. อนุภาคการรับมือกับผี ผลการศึกษาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่าการเล่าเรื่องสยองขวัญมีพัฒนาการไปตามบริบททั้งในด้านของยุคสมัยและด้านการพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่สามารถยืนยันถึงความคิดอันเป็นสากลของมนุษย์ที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่า

งานวิจัยทั้งสองเรื่องข้างต้นมีการนำแนวคิดเรื่อง อนุภาค มาใช้ในการศึกษาตัวบทเรื่องเล่าในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยเรื่องแรกศึกษาในเรื่องเล่าประเภทชาดกที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนงานวิจัยในเรื่องที่สองมีการประยุกต์แนวคิดมาใช้ศึกษาเรื่องเล่าบนแอปพลิเคชันจอยลดา ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะที่แตกต่างไปจากชนบดั้งเดิม กล่าวคือ เรื่องเล่าในแอปพลิเคชันจอยลดา มีลักษณะการเล่าเรื่องผ่านบทสนทนาของบุคคลตั้งแต่สองบุคคลขึ้นไป โดยสมมติการสนทนาในห้องสนทนาออนไลน์ของแอปพลิเคชันหนึ่ง จากการประยุกต์ใช้แนวคิดในการศึกษาตัวบทที่แตกต่างกันนี้เป็นการยืนยันได้อย่างดีว่าแนวคิดเรื่อง อนุภาค เป็นแนวคิดที่สามารถใช้ศึกษาเรื่องเล่าได้หลากหลายรูปแบบ

จากการที่แนวคิดเรื่อง อนุภาค สามารถนำไปปรับใช้ศึกษาเรื่องเล่าที่หลากหลายงานวิจัยนี้จึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เช่นกัน โดยผลการวิเคราะห์อนุภาคจากตัวบทนวนิยายและตัวบทละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส พร้อมเปรียบเทียบระหว่างอนุภาคในเรื่องเล่ากับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านของ สติธ ทอมป์สัน สรุปได้ว่า การใช้ชื่อนุภาคในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส สามารถแบ่งอนุภาคที่อยู่ในเรื่องออกเป็น 3 ประเภท คือ อนุภาคตัวละคร อนุภาควัตถุ และ อนุภาคเหตุการณ์ โดยแต่ละประเภทมีรายละเอียด ดังนี้

1) **อนุภาคตัวละคร** ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส ปรากฏตัวละครที่มีลักษณะเป็นอนุภาคจำนวน 3 ตัวละคร คือ เกศสุรางค์ การะเกด และอาจารย์ชีปะขาว โดยแต่ละอนุภาคตัวละครมีคุณสมบัติที่เป็นอนุภาคแตกต่างกันไป ซึ่งเมื่อนำคุณสมบัติของอนุภาคไปเปรียบเทียบกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านแล้วพบว่ามีความสอดคล้องกันอยู่ คือ

1.1) **เกศสุรางค์** มีคุณสมบัติที่เป็นอนุภาคจำนวน 2 ลักษณะ คือ **หญิงสาวผู้มีวิญญานไปอยู่ในร่างของคนที่ยายแล้ว** สอดคล้องกับอนุภาค E725 Soul leaves one body and enters another. และ **หญิงสาวผู้เกิดใหม่แล้วแต่ยังจดจำอดีตชาติได้** สอดคล้องกับอนุภาค E601 Reincarnation: former lives remembered.

1.2) **การะเกด** มีคุณสมบัติที่เป็นอนุภาคจำนวน 2 ลักษณะ คือ **หญิงสาวผู้ตายแล้วฟื้นจากกรมวิญญานอื่นมาสมร่าง** คล้ายคลึงกับ อนุภาค E155.4 Person dead during day, revived at night. และ **หญิงสาวผู้ตายแล้วเป็นวิญญาน** สอดคล้องกับ อนุภาค E722 Soul leaves body at death. สำหรับคุณสมบัตินี้มีกล่าวถึงในฉบับนวนิยายแต่ไม่ได้มีการขยายรายละเอียดอื่นเพิ่มเติม แต่เมื่อนำนวนิยายมาดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์แล้วคณะผู้ผลิตละครโทรทัศน์ได้ขยายความคุณสมบัตินี้เพิ่มออกไป เพื่อให้เกิดอรรถรสในการรับชม โดยแบ่งคุณสมบัติที่ขยายความออกไปได้จำนวน 2 ลักษณะ คือ **วิญญานปรากฏตัวแบบเลื่อนรางและชัดขึ้นเมื่อได้รับผลบุญ** ไม่สอดคล้องกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน กับ **วิญญานปรากฏตัวในกระจก** สอดคล้องกับ อนุภาค D1323.1.1 Magic mirror reflects the face of whoever dies.

1.3) **ตัวละครอาจารย์ชีปะขาว** มีคุณสมบัติที่เป็นอนุภาคจำนวน 1 ลักษณะ คือ **ชายแก่ผู้มีวิชาอาคม**

2) **อนุภาควัตถุ** การสร้างสรรค์ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส มีการใช้อุภาควัตถุในการเชื่อมโยงเรื่องราวสำคัญของเรื่อง จากการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทพบว่ามีใช้อุภาควัตถุ 2 ชนิด คือ มนต์กฤษณะกาลิ และด้ายแปดพัน โดยทั้งสองอนุภาคมีรายละเอียด คือ

2.1) **มนต์กฤษณะกาลิ** ประกอบด้วยคุณสมบัติที่เป็นอนุภาคจำนวน 2 ลักษณะ ดังนี้ **บทสวดสาปแช่งบุคคลที่ทำความผิด** สอดคล้องกับ อนุภาค D2175.3 Magic satire (magic song) as curse. และ **บทสวดสาปแช่งที่ทำให้บุคคลเสียชีวิต** สอดคล้องกับ อนุภาค D1402.15.2 Magic poem (satire) causes death.

2.2) **ด้ายแปดพัน** พบคุณสมบัติที่เป็นอนุภาคจำนวน 2 ลักษณะ ดังนี้ **ด้ายแปดพันได้รับมาจากอาจารย์ชีปะขาว** สอดคล้องกับ อนุภาค D812.6 Magic object received from witch or wizard. และ **ด้ายแปดพันช่วยป้องกันจากการถูกยิง** สอดคล้องกับ อนุภาค D1381 Magic object protects from attack.

3) **อนุภาคเหตุการณ์** การดำเนินเรื่องของเรื่องเล่านั้นจะมีเหตุการณ์ต่างๆ มาประกอบเรียงร้อยไปด้วยกัน ซึ่งในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส นั้นไม่เพียงแต่ปรากฏเหตุการณ์ชีวิตประจำวันทั่วไปของตัวละครเท่านั้น แต่ยังปรากฏเหตุการณ์ที่มีคุณสมบัติเป็นอนุภาค ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องไปสู่ตอนต่อไป เป็นอย่างยิ่ง โดยเหตุการณ์ในเรื่องที่มีคุณสมบัติเป็นอนุภาค มีจำนวน 3 เหตุการณ์ ดังนี้

3.1) **เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับมนต์หรืออาคม** สามารถแยกย่อยเหตุการณ์ออกไปได้อีกจำนวน 4 เหตุการณ์ โดยแต่ละเหตุการณ์ปรากฏคุณสมบัติที่เป็นอนุภาคแตกต่างกัน ดังนี้

3.1.1) การเกิดเสียชีวิตด้วยมนต์กฤษณะกาลี สอดคล้องกับ อนุภาค D1402.15.2 Magic poem (satire) causes death. อนุภาคดังกล่าวมีรายละเอียดปลีกย่อยที่เป็นคุณสมบัติของอนุภาคอีก 2 ลักษณะคือ การสวดมนต์สาปแช่งทำให้ผู้ทำผิดเสียชีวิต สอดคล้องกับ อนุภาค D1402.15.2 Magic poem (satire) causes death. และ โฟเฝ้าร่างกายผู้ที่ต้องมนต์ สอดคล้องกับ อนุภาค D1402.15.2 Magic poem (satire) causes death. คุณสมบัตินี้เป็นส่วนที่ได้รับการขยายเพิ่มเติมออกมาจากต้นฉบับนวนิยาย มีปรากฏเฉพาะในตัวบทละครโทรทัศน์

3.1.2) การฝ่าม่านอาคม ไม่สอดคล้องกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน

3.1.3) การใช้มนต์อำพรางตัว สอดคล้องกับ อนุภาค D2095 Magic disappearance. อนุภาคนี้มีรายละเอียดปลีกย่อยที่เป็นคุณสมบัติของอนุภาคจำนวน 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การท่องมนต์อำพรางตัวทำให้พรางร่างกาย สอดคล้องกับ อนุภาค K2357 Disguise to enter enemy's camp (castle). กับ การใช้มนต์พรางตัวเพื่อเข้าไปแอบสืบข้อมูลในบ้านของฝ่ายตรงข้าม สอดคล้องกับ อนุภาค E721 Soul journeys from the body

3.1.4) การสัมผัสสมุทบันทิกมนต์กฤษณะกาลี อนุภาคนี้มีรายละเอียดปลีกย่อยที่เป็นคุณสมบัติของอนุภาคจำนวน 3 ลักษณะ คือ การสัมผัสสมุทบันทิกมนต์ทำให้ดวงจิตออกจากร่าง คล้ายคลึงกับ อนุภาค E722.3.3 Soul visits places of birth, death, baptism, and burial after leaving body. ส่วน การสัมผัสสมุทบันทิกมนต์ทำให้อยู่ในภาวะจำศีล และการเดินทางไปดูเหตุการณ์หลังจากตายไปแล้วของดวงจิต ไม่สอดคล้องกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน

3.2) เหตุการณ์ชีวิตหลังความตาย พบเหตุการณ์ที่มีคุณสมบัติเป็นอนุภาค 4 ลักษณะ คือ การตายทำให้วิญญาณออกจากร่าง สอดคล้องกับ อนุภาค E722 Soul leaves body at death., การเดินทางไปยังโลกหลังความตาย สอดคล้องกับ อนุภาค F6 Departure to otherworld (fairylan) attributed to death., การลงโทษวิญญาณบาปด้วยความร้อนจากนรก สอดคล้องกับ อนุภาค Q566 Punishments by heat in hell. และ การเกิดใหม่ด้วยการไปอยู่ในร่างของผู้อื่น สอดคล้องกับ อนุภาค E725 Soul leaves one body and enters another.

3.3) เหตุการณ์การพบกันของเนื้อคู่ พบเหตุการณ์ที่มีคุณสมบัติเป็นอนุภาค 2 ลักษณะ คือ ชายหนุ่มกับหญิงสาวผู้ที่เป็นเนื้อคู่กัน สอดคล้องกับ อนุภาค T22.1 Lovers mated before birth. Fate compels their union as soon as they meet. และ บุคคลผู้เห็นเนื้อคู่ของตนเองแม้อยู่ในร่างอื่น ไม่สอดคล้องกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน

จากผลการวิเคราะห์การใช้อนุภาคในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่อง บุพเพสันนิวาส พร้อมเปรียบเทียบอนุภาคที่พบกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านพบว่า สามารถแบ่งอนุภาคออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) อนุภาคที่สอดคล้องกับอนุภาคในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน อนุภาคในกลุ่มนี้เป็นอนุภาคจากตัวบทที่เมื่อเปรียบเทียบกับอนุภาคสากลแล้วพบว่ามีความละเอียดที่ตรงกันเป็นอย่างดี

2) อนุภาคที่คล้ายคลึงกับดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน อนุภาคในกลุ่มนี้เป็นอนุภาคจากตัวบทที่เมื่อเปรียบเทียบกับอนุภาคสากลแล้วพบว่ามีความละเอียดบางส่วนของคุณสมบัติในอนุภาคที่ไม่เหมือนกับอนุภาค

สากล ซึ่งอาจเป็นในส่วนของลักษณะทางวัฒนธรรมของอนุภาคสากลเอง แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังปรากฏรายละเอียดบางอย่างที่ยังมีความเกี่ยวเนื่อง ตรงกันอยู่

3) อนุภาคที่ไม่สอดคล้องกับอนุภาคในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน อนุภาคในกลุ่มนี้เป็นอนุภาคจากตัวบทที่เมื่อเปรียบเทียบกับอนุภาคสากลแล้วพบว่า ไม่สามารถนำไปจับคู่กับอนุภาคใดกับอนุภาคสากลได้เลย ทั้งนี้ความไม่สอดคล้องกันอาจเป็นผลมาจากบริบททางวัฒนธรรมในพื้นที่ที่ให้กำเนิดเรื่องเล่า

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นนี้อาจกล่าวได้ว่าการใช้อุภาคมีการผสมผสานแนวคิดจากสากลกับแนวคิดจากวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นพื้นที่แหล่งกำเนิดของ ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่อง บุพเพสันนิวาส ซึ่งในส่วนการใช้แนวคิดแบบสากลนั้นมีความเป็นไปได้ว่าผู้ประพันธ์อาจไม่ได้ตั้งใจให้อุภาคของตนเองสอดคล้องกับอนุภาคสากล แต่สิ่งเหล่านี้มาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาก่อให้เกิดจินตนาการในการสร้างสรรค์เรื่องราว โดยความสอดคล้องกันของอนุภาคในตัวบทกับอนุภาคสากลนั้นสามารถอธิบายได้โดยการใช้ ทฤษฎีพหุกำเนิด กล่าวคือ

ทฤษฎีพหุกำเนิด (polygenesis) เป็นทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาแหล่งกำเนิดของเรื่องเล่า ของกลุ่มวิชาคติชนวิทยา สาขาระเบียบภูมิประวัติ โดนทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่ามนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นแม้จะมีวัฒนธรรมต่างกัน แต่ทุกคนย่อมมีความต้องการพื้นฐานแบบเดียวกัน สิ่งนี้ทำให้มนุษย์ทุกพื้นที่ต่างมีประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันนำไปสู่ชุดเรื่องเล่าที่สอดคล้องกันได้ (Anantasant, 2009, p.173) โดยในบทความวิชาการเรื่อง อนุภาคกระจกพิเศษกับการทำให้เป็นท้องถิ่นในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง “ทวิภพ” ของ Chunthong & Chutintaranond (2019) ใช้แนวคิดดังกล่าวในการอธิบาย การใช้อุภาคกระจกพิเศษในนวนิยายเรื่องทวิภพ โดยมองถึงบริบทเทคโนโลยีการสื่อสารในปี พ.ศ.2530 ร่วมด้วย ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ผู้ประพันธ์เรียนรู้แนวคิด ทศนคติ ตลอดจนวัฒนธรรมของท้องถิ่นๆ ผ่านการรับสื่อที่หลากหลาย และผ่านประสบการณ์การท่องเที่ยวทำให้ผู้ประพันธ์ได้รับเศษเสี้ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตนมา และส่งผลให้เกิดการบรรจุแนวคิดจากหลากหลายท้องถิ่น ผสมผสานกับแนวคิดทางวัฒนธรรมไทยสอดแทรกลงไปในเรื่องเล่าของตนเอง

การศึกษาข้างต้นทำให้เห็นถึงที่มาที่ไปของการใช้อุภาคของเรื่องเล่าที่อยู่ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมไทยที่มีความสอดคล้องกับอนุภาคสากล ดังนั้น ในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส สามารถใช้ทฤษฎีดังกล่าวมาอธิบายแหล่งที่มาทางความคิดของอนุภาคที่สอดคล้องกับอนุภาคสากลโดยเชื่อมโยงกับบริบทเทคโนโลยีการสื่อสาร ปี พ.ศ. 2554 กล่าวได้ว่า

ปี พ.ศ.2554 เป็นช่วงเวลาที่เทคโนโลยีการสื่อสารเข้าถึงง่าย รวดเร็ว และสามารถค้นคว้าหาข้อมูลจากต่างประเทศได้สะดวกสบาย โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนไทยมากขึ้น กอปรกับรูปแบบของสื่อที่หลากหลาย ทำให้ผู้รับสารมีตัวเลือกในการรับสื่อได้จากหลายช่องทาง โดยมีทั้งสื่อไทย และสื่อจากต่างประเทศ ดังนั้นการเรียนรู้วัฒนธรรมจากต่างท้องถิ่นจึงเป็นไปได้โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์การเข้าไปใช้ชีวิต หรืออาศัยในท้องถิ่นที่ต่างวัฒนธรรมโดยตรง ด้วยเหตุนี้ผู้ประพันธ์เรื่องเล่าจึงอาจรับข้อมูลที่รอบด้านผ่านทางสื่อต่างๆ เหล่านี้ และจากการรับสื่อหลายช่องทางนี้เองทำให้ผู้ประพันธ์ได้เรียนรู้แนวคิดจากวัฒนธรรมอื่นๆ เข้ามาโดยที่ไม่รู้ตัว ด้วยเหตุนี้จึงอาจเป็นไปได้ว่าเมื่อผู้ประพันธ์เริ่มสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง ตะกอนทางความคิด ตลอดจนวัฒนธรรมที่สะสมมาจากการรับสื่อ จึงได้รับถ่ายทอดผ่านผลงานนวนิยายโดยที่ผู้ประพันธ์ไม่ได้ตั้งใจ ขณะที่ด้านการใส่วัฒนธรรมไทยลงในอนุภาคนับเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเมื่อพิจารณาลงไปในแต่ละอนุภาคในเรื่องเล่าแล้ว จะเห็นได้ว่าแต่ละอนุภาคของเรื่องแม้จะมีความสอดคล้องกับอนุภาคสากลแต่ก็ล้วนแสดงให้เห็นถึงต้นตอทางวัฒนธรรมไทยที่

ผู้ประพันธ์นำมาใช้ในกระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่นของอนุภาคในเรื่องเล่าเรื่องกล่าว ซึ่งในส่วนของประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายโดยละเอียด ดังนี้

ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยและการทำให้เป็นท้องถิ่นในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่อง “บุพเพสันนิวาส”

ผลการวิเคราะห์อนุภาคได้แสดงให้เห็นผลการศึกษาดังต่อไปนี้ ในหลายมิติ อย่างไรก็ตามมิติที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญคือ การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยในอนุภาคของละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่อง บุพเพสันนิวาส ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงต้นทุนทางวัฒนธรรมไทย สิ่งที่ต้องศึกษาเป็นอันดับแรกคือเรื่องความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” โดยจากการค้นคว้าเอกสารพบว่าคำว่า วัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2553 ระบุไว้ ดังนี้

“วัฒนธรรม หมายถึง หมายความว่า วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์ ส่งเสริม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน”

(Phraratchabanyat watthanatham haeng chat, 2010)

ลำดับต่อมาในการค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับ ต้นทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) พบว่าหมายถึง ผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้ เช่น วรรณกรรม บทเพลง ผลงานศิลปะต่างๆ โบราณสถาน และที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิต เป็นต้น โดยกระทรวงวัฒนธรรมมีการจำแนกต้นทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น 8 แขนงคือ อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณี ภาษา อาชีพ ความเชื่อ และศิลปะพื้นถิ่น (Thun watthanatham thai, 2016)

จากข้อมูลเอกสารข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่า ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทย คือ ผลผลิตที่ได้มาจากการคิดค้นสร้างสรรค์ และสืบทอดต่อกันของกลุ่มชนชาติไทย เช่น ประวัติศาสตร์ชาติไทย นิทานพื้นบ้านไทย ตำนานเรื่องเล่าของไทย ความเชื่อแบบไทย (เช่น ไสยศาสตร์, กสิณวิชา, และเครื่องรางของขลัง) ประเพณีไทย เครื่องแต่งกาย ชุดไทย อาหารไทย ฯลฯ โดยกลุ่มชนชาวไทยเชื่อว่าผลผลิตเหล่านี้เป็นสิ่งดีงาม ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอด

ข้อมูลข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงขอบเขตของต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยอย่างครอบคลุมและชัดเจนไปแล้ว ลำดับต่อมาเมื่อนำเมื่อนำข้อมูลข้างต้นไปพิจารณาวิเคราะห์ อนุภาค ที่ปรากฏในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ เรื่อง บุพเพสันนิวาส ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้ออนุภาคของละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่องนี้มีการสร้างสรรค์อนุภาคโดยการผสมผสานต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยเข้าไป ซึ่งสิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น (localization) ในการสร้างสรรค์เรื่องเล่าในบริบททางวัฒนธรรมไทย โดยมีตัวอย่าง อนุภาคที่สามารถอธิบายในประเด็นดังกล่าว ดังนี้

1) การฝ่าม่านอาคม เป็นอนุภาคหนึ่งในละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพที่น่าสนใจ กล่าวคืออนุภาคนี้เป็นอนุภาคที่ไม่สอดคล้องกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ซึ่งเมื่อพิจารณาไปในตัวบทนวนิยายพบว่า ตัวละครเกศสุรางค์เป็นคณนอกพื้นที่จึงสามารถฝ่าม่านอาคมของอาจารย์ชีปะขาวได้ ในขณะที่ตัวบทละครโทรทัศน์มีการนำอนุภาคนี้ขยายความตั้งข้อมูลในเอกสารเรื่องย่อ ละครบุพเพสันนิวาส ที่กล่าวว่า

“เมื่อเดินมาได้สักพักก็หยุดยืนอยู่ตรงนั้น ทำให้เกศสุรางค์แปลกใจ

“หยุดทำไม” เกศสุรางค์เอ่ยถาม

“ต่อจากนี้ไปหาได้ไม่ขอรับ แม่หญิง” จ้อยรีบบอก

“ทำไม”

“เข้าไม่ได้ขอรับ ตรงนี้มีอาคมอยู่”

จ้อยอธิบาย

“ไหน...อาคม”

“ตรงนี้แหละขอรับ” จ้อยก้าวเข้าไปแล้วชะงักเพราะเข้าไม่ได้

“ไหน... ให้ข้าลอง มีอาคมตรงไหน” เกศสุรางค์ลองเดินเข้าไป แล้วจู่ๆ ก็มีแรงดึงให้

เกศสุรางค์ผ่านเข้าไปอย่างรวดเร็ว เกศสุรางค์หายตัวไปทัน ผินและแยมตกใจร้องกรี๊ดสุดเสียง”

(Bupphesanniwat chabapphiset lakhon thiwi, 2018, p. 22)

จากตัวบทนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้เวทมนต์คาถาเพื่อสร้างเกราะกำบังบังตาคน ซึ่งคาถาหรือเวทมนต์ต่างๆ เป็นอีกหนึ่งความเชื่อที่อยู่คู่ชนชาวไทย ซึ่งในปัจจุบันยังสามารถพบเห็นได้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคมยังมีอยู่ในสังคมไทย หรือในเรื่องเล่านิทานพื้นบ้านของไทยเองก็ปรากฏอนุภาคเกี่ยวกับเวทมนต์คาถาอยู่ เช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องสังข์ทอง ที่ตัวละครพระสังข์ร่ายมนต์เรียกเนื้อเรียกปลา, นิทานพื้นบ้านเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่ตัวละครขุนแผนเป็นผู้มีวิชาอาคม ใช้อาคมในการทำศึกสงคราม เป็นต้น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า **อนุภาคการฝ่าม่านอาคม** เป็นอนุภาคที่สร้างสรรค์จากต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยทำให้อนุภาคดังกล่าวไม่สอดคล้องกับอนุภาคสากล ด้วยเหตุนี้จึงจัดอนุภาคดังกล่าวอยู่ในกลุ่มของ อนุภาคแบบไทย

2) อนุภาคตัวละครอาจารย์ชีปะขาว ตัวละครนี้เป็นตัวละครที่มีคาถาอาคมประจำตัว มีสถานะเป็นชายชราผู้มีวิชา มีจิตที่แข็งกล้า สามารถเสกคาถาอาคมเพื่อป้องกันภัยได้หลากหลาย จากคุณสมบัติของตัวละครทำให้ตัวละครอื่นๆ ที่อยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงของเรื่องต่างเคารพ และนับถือให้ตัวละครชีปะขาวเป็นอาจารย์ จึงเปรียบได้ว่าตัวละครนี้มีสถานะเป็นผู้นำทางความคิดในสังคมของเรื่อง บุพเพสันนิวาส สำหรับตัวละครนี้แม้ว่าจะจัดอยู่ในกลุ่มของตัวละครแบบพหุพัฒนาจารย์ แต่เมื่อศึกษาเปรียบเทียบในดัชนีอนุภาคโดยใช้คำว่า Senex แล้วไม่ปรากฏข้อมูล ดังนั้นจึงสรุปว่า ไม่พบอนุภาคสากลที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับตัวละครนี้ ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ประพันธ์ได้อธิบายเกี่ยวกับตัวละครนี้ไว้ว่า

“เราเอามาจากในพงศาวดารไซ้ไหมคะ ในนั้นจะบอกว่ามีชีปะขาวเดินทางไปกับขณะ ราชทูต อันนั้นคือแรกเริ่มเลย ทีนี้เราก็มาคิดอีกว่าชีปะขาวนั้นจะเป็นใคร ที่ต้องไม่ใช่คน ต้องเป็นอย่างอื่น เพื่อที่จะบ่งบอกว่าชีปะขาวเนี่ยรู้ทุกอย่างนะ อาจจะเป็นคนที่ทำให้ทุกอย่างเกิดขึ้นอย่างนี้ก็ได้”

(Sompreeda, 2019)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ตัวละครอาจารย์ชีปะขาว เป็นตัวละครที่มาจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเมื่อค้นคว้าต่อไปในเอกสารทางประวัติศาสตร์ในช่วงปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้วพบว่า ช่วงปี พ.ศ.2228 คณะราชทูตสยามเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีที่ฝรั่งเศส ในครั้งนั้นมีบุคคลผู้มีวิชาอาคม หรือชีปะขาวเดินทางไปด้วย บุคคลผู้นี้ได้ทำให้คณะราชทูตสยามพ้นภัยจากพายุกลางทะเลอย่างไรก็ตามนอกจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว การศึกษาเพิ่มเติมต่อไปยังพบว่าเรื่องราวของชีปะขาวปรากฏอยู่ในตำนานเรื่องเล่าวัดศรีสุदारามวรมหาวิหาร (วัดชีปะขาว) ที่เล่าสืบกันมาในสมัยอยุธยา ก่อนผลัดเข้าสู่แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา มีอาจารย์ชีปะขาวบอกให้ลูกศิษย์มาส่งที่บางกอกน้อย จากนั้นอาจารย์ชีปะขาวก็หายตัวไป หลังจากนั้นลูกศิษย์จึงสร้างวัดชีปะขาวขึ้นในบริเวณดังกล่าว และกลายเป็นวัดศรีสุदारามวรมหาวิหารมาถึงปัจจุบัน นอกจากเรื่องราวเกี่ยวกับชีปะขาวที่ได้รับการกล่าวถึงในบันทึกทางประวัติศาสตร์และตำนานแล้ว ส่วนวิชาอาคมของตัวละครเมื่อพิจารณาตามตัวบทนวนิยายต้นฉบับหรือตัวบทละครโทรทัศน์

พบว่ามีการเรียกวิชาอาคมของตัวละครชีปะขาวว่าเป็น กลิณวิชา ซึ่งตามตัวบทนั้นได้มีการกล่าวถึงคาถาของวิชาอาคมของอาจารย์ชีปะขาวว่า

“จำได้แล้วเจ้าคะ” ...จิตตจิตตัง กับปิยัมมหาจิตติ...ของกล้วยๆ

“ก่อนท่องบทนี้ให้ท่องนะโมสามจบก่อนหนา เจ้ามีต้องเปล่งจากปากให้ผู้อื่นได้ยิน ไหนลองว่าในใจให้ว่าโดยเห็นตัวอักษรในโนภาพเหมือนตอนที่ออเจ้านั่งสมาธิแล้วเลื่อนคำว่าพุทธโธในรูปภพนั้นแลหนา” เกศสุรางค์ตั้งท่าจะสวดท่อง”

(Rompaeng, 2010, p.129).

จากข้อความที่นำมาจากตัวบทนวนิยายข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการใชภษาในคาถาของอาจารย์ชีปะขาว ลักษณะทางภาษาเป็นภาษาบาลีสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในบทสวดมนต์ของศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นศาสนาของกลุ่มชนในแถบเอเชียใต้ ขณะเดียวกันด้านข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์อนุภาคที่เกี่ยวกับวิชาอาคม ผู้ประพันธ์นวนิยายต้นฉบับได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“ตอนเด็กๆ จะรู้จักกับคุณปู่ของพี่ข้างบ้าน แล้วคุณปู่เขามีเวทย์มนต์คาถา เขาก็เป็นหมอมนต์คะ ประมาณว่าร้ายมนต์แล้วนวดเสือกก็ทำให้คนหายเมื่อยได้ประมาณนี้อะคะ แล้วเราก็ชอบคุยกับคนแก่อยู่แล้วชอบเรื่องเก่าๆ ชอบไปฟังเขาเล่าเรื่องเก่าๆ ตั้งแต่เด็ก แล้วเขาก็เลยสอนมนต์นี้ให้ แต่มนต์เต็มๆ คือจำไม่ได้แล้วมันหายไปแล้ว แต่จำได้แต่วรรคทองของมนต์ก็เอามาใส่ในนิยาย”

(Sompreeda, 2019)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยสามารถสรุปได้ว่า วิชาของอนุภาคตัวละครอาจารย์ชีปะขาว ได้รับแรงบันดาลใจมาจากประสบการณ์ในวัยเด็กของผู้ประพันธ์ที่ได้พบกับผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้คาถาอาคมโดยตรง ขณะเดียวกันจากตัวบทที่พบว่ามีการเรียกวิชาของตัวละครชีปะขาวว่าเป็น กลิณ ประกอบกับลักษณะของคาถาที่ใช้ภาษาบาลีสันสกฤต สะท้อนให้เห็นว่าวิชาอาคมที่ใช้เป็นวิชาที่มีที่มาจากแนวคิดจากวัฒนธรรมแบบเอเชียใต้ โดยจากการค้นคว้าความหมายของคำว่า กลิณ พบข้อมูลคือ

“กลิณ หมายถึง สมถกรรมฐานหมวดหนึ่งที่กำหนดอารมณโดยอาศัยธาตุ ๔ คือ ปรฐวี (ดิน) อาโป (น้ำ) เตโช (ไฟ) วาโย (ลม) วรรณะ (สี) ๔ คือ นิล (สีเขียวคราม) ปิต (สีเหลือง) โลหิต (สีแดง) โอทาท (สีขาว), อากาศ (ที่ว่าง) และ อาโลก (แสงสว่าง) รวมเป็น ๑๐ อย่าง โดยเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งในการกำหนดอารมณให้เหมาะ กับจริตของผู้ที่จะเจริญกรรมฐาน”

(Photchananukrom chabap ratchabandittayasathan, 2011)

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า กลิณ เป็นคำที่ใช้เรียกวิชาที่มาจากการศึกษาจิต หรือการกรรมฐาน ดังนั้น การวิเคราะห์การใช้อนุภาคนี้ได้แสดงให้เห็นว่า อนุภาคมีการสร้างสรรค์โดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยทั้งในเรื่องของประวัติศาสตร์ ตำนาน ความเชื่อ รวมถึงศาสนาที่อยู่ใกล้ชิดกับสังคมไทยอย่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งตัวละครในลักษณะนี้สามารถพบได้ในนิทานพื้นบ้านไทย เช่น ตัวละครอาจารย์ฤษีในนิทานพื้นบ้านไทยเรื่อง จันทโครพ เป็นต้น

3) เหตุการณ์ชีวิตหลังความตาย มีคุณสมบัติเป็นอนุภาค 4 ลักษณะ คือ การตายทำให้วิญญาณออกจากร่าง สอดคล้องกับอนุภาค E722 Soul leaves body at death. การเดินทางไปยังโลกหลังความตาย สอดคล้องกับอนุภาค F6 Departure to otherworld (fairylnd) attributed to death. การลงโทษ วิญญาณบาปด้วยความร้อนจากนรก สอดคล้องกับอนุภาค Q566 Punishments by heat in hell. และการเกิดใหม่ด้วยการไปอยู่ในร่างของผู้อื่น สอดคล้องกับ อนุภาค E725 Soul leaves one body and enters another. จากการแสดงผลการวิเคราะห์ด้วยทเปรียบเทียบกับอนุภาคสากลในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านแม้จะแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับอนุภาคสากล แต่เมื่อพิจารณาลงไปในตัวบทนวนิยายต้นฉบับ และการนำเสนอในตัวบทละครโทรทัศน์จะเห็นได้ว่า การนำเสนอลักษณะของอนุภาคเหตุการณ์หลังความตาย มีกระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่นด้วยการใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยในการสร้างสรรค์ ซึ่งต้นทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวคือ เรื่องเกี่ยวกับการแบ่งภพภูมิตามคติของศาสนาพุทธ

หลักจักรวาลวิทยาหรือการแบ่งภพภูมินั้นมีรูปแบบที่หลากหลายตามรูปแบบความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปของแต่ละศาสนา ขณะเดียวกันภายใต้ร่มของศาสนาพุทธที่ประกอบด้วยนิกายต่างๆ แดกสาขาออกไปต่างมีตำราที่ว่าด้วยแนวคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในแบบฉบับของตนเองที่อาจสอดคล้องหรือแตกต่างกันได้ อย่างไรก็ตามจากการค้นคว้าเอกสารปริยฐานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระสุตันตปิฎก ของ Kittisak (1986) พบว่าการแบ่งภพภูมิตามคัมภีร์สุตันตปิฎกนั้นแบ่งภูมิเป็น นรก กับ สวรรค์ โดยภูมินรกเป็นภูมิที่แสดงถึงปลายทางหลังความตายของมนุษย์ที่ก่อกรรมชั่ว ทำให้ต้องรับการลงโทษตามความผิดบาปของตนในนรก ขณะที่ภูมิสวรรค์ เป็นภูมิที่เป็นปลายทางของดวงวิญญาณมนุษย์ที่สร้างกุศล ก่อกรรมดี ทำให้ได้รับความเป็นอยู่ที่สุขสบายบนสวรรค์

การแบ่งภพภูมิดังกล่าวเป็นความเชื่อทางศาสนาพุทธที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในสังคมไทย ดังนั้นเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับการนำเสนออนุภาคเหตุการณ์หลังความตายของละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุพเพสันนิวาส ทั้งในต้นฉบับและละครโทรทัศน์ จะเห็นได้ว่าการนำเสนอมีความสอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวโดยที่นำเสนอความแตกต่างระหว่างสองดวงวิญญาณอย่างชัดเจน กล่าวคือ ดวงวิญญาณของ เกศสุรางค์ เป็นดวงวิญญาณที่ก่อกรรมดีทำให้เธอรู้สึกเย็นสบายในโลกหลังความตาย ด้านดวงวิญญาณของการะเกดกลับเป็นดวงวิญญาณที่มีความทุกข์ มีไฟเผาไหม้ร่างกายตนเอง และยมทูตตามจับไปลงโทษ ดังที่ปรากฏในตัวบทว่า

“การะเกดกำลังถูกผู้ชายสองคนที่มีผิวกายและนุ่งโจงกระเบนสีทองแดงฉุดกระชากลงหลุมลาวาแดง ก่อนที่ทุกอย่างจะดับวูบลง เกศสุรางค์รู้สึกว้าวุ่นในโน้มนำนี้ คล้ายเคยได้ยินเรื่องราวเช่นนี้มาก่อน ทว่านี่ก็ไม่น้อยกว่าได้ยินมาจากที่ใด เลี้ยววินาทีนั้นเธอเริ่มเข้าใจสิ่งที่เห็นอยู่ตรงหน้าแต่กลับไม่เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเองเลยแม้แต่น้อย”

(Rompaeng, 2010, p.31)

จากตัวบทที่ยกมานี้ นับว่าเป็นการพรรณนาที่นำเสนอภาพที่สอดคล้องกับจินตภาพเกี่ยวกับนรกตามแนวคิดทางศาสนาพุทธได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันภาพที่นำเสนอในตัวบทละครโทรทัศน์เองมีการสร้างสรรค์ภาพดังกล่าวออกมาตรงตามที่นวนิยายต้นฉบับกล่าวไว้ แม้ว่าจะมีบางส่วนที่เสริมเข้ามาเพื่อสร้างความตื่นเต้นเร้าใจให้กับผู้ชม แต่องค์ประกอบที่เพิ่มเข้ามาในอนุภาคเหตุการณ์นี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ยังคงความสอดคล้องตามแนวคิดเดิมในนวนิยายทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อทาง

พระพุทธรูปศาสนาเรื่อง นรก กับสวรรค์ เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยอีกอย่างหนึ่งที่นำมาใช้ในกระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่นของอนุภาคในเรื่องเล่า

4) อนุภาคมนต์กฤษณะกาลิ เป็นอนุภาคที่มีคุณสมบัติเป็นอนุภาค บทสวดสาปแช่งบุคคลที่ทำความผิด สอดคล้องกับ อนุภาค D2175.3 Magic satire (magic song) as curse. และ บทสวดสาปแช่งที่ทำให้บุคคลเสียชีวิต สอดคล้องกับ อนุภาค D1402.15.2 Magic poem (satire) causes death. จากการพิจารณาความสอดคล้องกันระหว่างคุณสมบัติของอนุภาคในเรื่องเล่ากับอนุภาคสากลสามารถสะท้อนให้เห็นว่าการสาปแช่ง เป็นอีกหนึ่งพิธีกรรมที่เป็นสากลของมนุษย์ โดยปุถุชนของแต่ละท้องถิ่นที่จะมีความเชื่อหรือพิธีกรรมการสาปแช่งที่แตกต่างกันออกไปตามวัฒนธรรมประจำถิ่นของตนเอง ดังนั้นการนำเสนอเกี่ยวกับมนต์กฤษณะกาลิ หรือมนต์สาปแช่งที่อยู่ในผลงานบันเทิงคดีที่อยู่ภายใต้บริบททางวัฒนธรรมไทย ลักษณะของอนุภาคจึงมีกระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่นโดยใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยมาสร้างสรรค์ หากแต่ในตัวบทต้นฉบับนวนิยายไม่ได้ระบุภาพของพิธีกรรมการสวดมนต์กฤษณะกาลิออกมาอย่างชัดเจนนัก เพียงแต่มีการระบุว่า มนต์กฤษณะกาลิ เป็นมนต์ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้สาปแช่งเพื่อลงโทษบุคคลผู้กระทำความผิดที่ไม่ยอมรับผิด มนต์ดังกล่าวได้รับการบันทึกอยู่ในสมุดข่อย เมื่อต้องการใช้มนต์จะต้องทำพิธีสวดเท่านั้น ในขณะที่ด้านการนำเสนอผ่านตัวบทละครโทรทัศน์มีการแสดงภาพพิธีกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งลักษณะของพิธีกรรมมีการเผาพริกเผาเกลือ ซึ่งสอดคล้องกับพิธีกรรมการสาปแช่งตามความเชื่อแบบไทยโบราณ ประกอบกับการเตรียมพิธีที่สอดคล้องกับพิธีของศาสนาพราหมณ์ เช่น ผู้ประกอบพิธีแต่งกายด้วยชุดสีขาวแบบพราหมณ์ เป็นต้น จากลักษณะของพิธีที่สอดคล้องกับพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ดังกล่าวนี้เอง ได้สะท้อนให้เห็นว่านอกจากศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาที่ชาวไทยนับถืออย่างแพร่หลายแล้ว ศาสนาพราหมณ์ยังเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่ชาวไทยรับอิทธิพลความเชื่อเข้ามา

5) การสัมผัสสมุดบันทึกมนต์ทำให้ดวงจิตออกจากร่าง สำหรับอนุภาคนี้นี้เป็นคุณสมบัติย่อยของอนุภาค อนุภาคการสัมผัสสมุดบันทึกมนต์กฤษณะกาลิ โดยปรากฏในตอนี่ เมื่อเกศสุรางค์ที่อยู่ในร่างการะเกดนำมือไปสัมผัสกับสมุดข่อยที่บันทึกมนต์กฤษณะกาลิทำให้เธอหมดสติไป เกศสุรางค์อยู่ในภาวะจำศีล ระหว่างนั้นดวงจิตของเธอได้เดินทางไปพบกับเรื่องราวของตัวเองหลังจากประสบอุบัติเหตุทางรถยนต์ เธอได้รับทราบว่าเป็นตนเองเสียชีวิต และครอบครัวของเธอกำลังกรวดน้ำทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ จากลำดับการดำเนินเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นการใช้อนุภาคในการนำพาตัวละครไปเผชิญกับชะตาชีวิตของตนเอง ซึ่งในส่วนของอนุภาค การสัมผัสสมุดบันทึกมนต์ทำให้ดวงจิตออกจากร่าง นั้นเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับอนุภาคสากลพบว่ามีความคล้ายคลึงกับ อนุภาค E722.3.3 Soul visits places of birth, death, baptism, and burial after leaving body. หรือแปลได้ว่า การเดินทางไปเยี่ยมสถานที่เกิด ตาย ล้างบาป และสถานที่ทำพิธีศพหลังวิญญาณออกจากร่าง

อนุภาคสากลดังกล่าวเป็นอนุภาคที่สอดคล้องกับความเชื่อจากศาสนาคริสต์ โดยสังเกตได้จากมีคำที่ระบุถึงการล้างบาป ซึ่งเป็นพิธีหนึ่งในศาสนาคริสต์ ขณะที่อนุภาคเหตุการณ์สัมผัสมนต์กฤษณะกาลิ ในบุพเพสันนิวาส นั้น ตามลำดับการดำเนินเรื่องจะเห็นว่าอนุภาคมีความสอดคล้องกับอนุภาคสากล แต่ด้วยเป็นอนุภาคที่กำเนิดภายใต้บริบททางวัฒนธรรมไทยซึ่งมีศาสนาพุทธถือเป็นศาสนาประจำชาติ การใช้อนุภาคเหตุการณ์ดังกล่าวจึงมีรายละเอียดที่สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติในแนวทางของพุทธศาสนา ดังในตัวบทระบุในตอนหนึ่งว่า

“แสงสีขาวที่จ้าจนแทบตาฟุ้งเข้าหาตัวเศสุรางค์พร้อมรอบด้านที่เปลี่ยนไป ผู้คนในชุดแต่งกายสีดำกำลังยืนล้อมบุคคลิปางและคุณยายนวล โดยมีเรื่องฤทธิ์ที่โกนศีรษะล้านเลี่ยนอยู่ในชุดบวชนาค โลงศพที่ถูกใส่เข้าไปในเมรุที่มีรูปขาวดำของเธอวางอยู่ข้างหน้าเป็นความรู้สึกที่เหลือจะรับ...”

(Rompaeng, 2010, p.323)

จากตัวบทได้นำเสนอภาพของพิธีกรรมงานศพแบบไทยภาคกลาง ที่วิญญูณของตัวละครได้เดินทางมาเห็นพิธีกรรมงานศพของตนเอง ซึ่งพิธีกรรมนี้เป็นอีกหนึ่งต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยที่ใช้ในการสร้างสรรค์อนุภาค ซึ่งจากการพิจารณาได้สะท้อนให้เห็นว่า การใช้อนุภาคในเรื่องเล่าสามารถนำเรื่องของศาสนาซึ่งมีความเป็นสากลของมนุษย์มาใช้สร้างสรรค์โดยลักษณะของอนุภาคจะสั่นไหวปรับเปลี่ยนไปตามความเชื่อทางศาสนาของพื้นที่ต้นกำเนิดเรื่องเล่า ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยในการสร้างสรรค์อนุภาคไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานเพียงเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงกระบวนการการทำให้ท้องถิ่นของเรื่องเล่าด้วย

สรุป

ละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง บุปผะสนนิवास คือเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งที่มีหลากหลายมิติที่น่าสนใจสำหรับการศึกษารั้งนี้ได้มุ่งศึกษาองค์ประกอบด้านอนุภาคที่ปรากฏในเรื่องเล่า ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า บุปผะสนนิवास ประกอบด้วยอนุภาคทั้งหมด 3 กลุ่ม คือ อนุภาคตัวละคร อนุภาควัตถุ และอนุภาคเหตุการณ์ โดยอนุภาคทั้ง 3 กลุ่มนี้ ล้วนมีการสร้างสรรค์การใช้อนุภาคด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรมไทย ดังนี้

1. การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยประกอบสร้างคุณสมบัติของอนุภาคเพียงอย่างเดียว คือ การสร้างสรรค์อนุภาคด้วยการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยผสมผสานกันเอง ทำให้ให้อนุภาคไม่สอดคล้องกับอนุภาคใดในอนุภาคสากล และมีเอกลักษณ์เฉพาะตามแนวคิดทางวัฒนธรรมไทย ดังนั้น จึงสามารถเรียกอนุภาคในกลุ่มนี้ว่า อนุภาคแบบไทย

2. การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยผสมผสานกับแนวคิดแบบสากล หรือแนวคิดจากวัฒนธรรมอื่น คือ การใช้กระบวนการทำให้เป็นท้องถิ่น (localization) ในการสร้างสรรค์อนุภาค หรืออาจอธิบายได้ว่า บางอนุภาคในเรื่องเล่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดแบบสากล หรือแนวคิดทางวัฒนธรรมอื่นๆ ซึ่งความสอดคล้องนี้สามารถเกิดขึ้นได้แม้ผู้ประพันธ์ไม่ได้ตั้งใจ ขณะเดียวกันการใช้อนุภาคในเรื่องเล่าจะต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมของพื้นที่ต้นกำเนิดเรื่องเล่า ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏการใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยในการประกอบสร้างอนุภาคร่วมด้วย

การใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยในเรื่องเล่าในรูปแบบใดก็ตาม แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทย เป็นชุดข้อมูลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์สื่อบันเทิงคดีเป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านการสร้างความบันเทิงที่สอดรับกับความคิด ทศนคติ ความเชื่อ ตลอดจนจินตภาพของกลุ่มผู้รับสารในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยในรูปแบบต่างๆ นอกจากจะนำมาใช้ในการประกอบสร้างบริบทภายในเรื่องเล่าแล้ว ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยยังเป็นเครื่องปรุงรสเรื่องเล่าอีกประเภทหนึ่งที่สามารถนำมาปรุงแต่งองค์ประกอบที่เรียกว่า อนุภาค ที่ทำให้เรื่องเล่ามีเอกลักษณ์อันโดดเด่น และดึงดูดความสนใจจากกลุ่มผู้รับสารได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันเมื่อเปรียบเทียบกับกลวิธีการเล่าเรื่องเชิงอนุภาคระหว่างตัวบทนวนิยายต้นฉบับกับตัวบทละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์ข้ามภพ บุปผะสนนิवास พบว่า กลวิธีการเล่าเรื่องเชิงอนุภาคของละครโทรทัศน์มีการปรับอนุภาคในกลุ่มต่างๆ ด้วยวิธีการเพิ่มคุณสมบัติของบางอนุภาค

ตลอดจนการเพิ่มจำนวนการนำเสนออนุภาคบางอนุภาค ซึ่งกลวิธีเหล่านี้เป็นการดัดแปลงการเล่าเรื่องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและรูปแบบของสื่อละครโทรทัศน์ ที่มุ่งนำเสนอเนื้อหาที่เข้าใจง่าย เน้นให้ความสำคัญบันเทิงแก่ผู้ชมเป็นหลัก ดังนั้นการเล่าเรื่องเชิงอนุภาคในละครโทรทัศน์จึงเป็นการนำเสนอภาพฉากที่น่าตื่นตาตื่นใจเกิดการเร้าอารมณ์ และสร้างความน่าตื่นเต้นแก่กลุ่มผู้ชมละคร อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการปรับการเล่าเรื่องเชิงอนุภาคเมื่อนำนวนิยายมาดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์ แต่สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดคือ การปรับการเล่าเรื่องเชิงอนุภาคยังคงอยู่ภายใต้การรักษาอนุภาคตามต้นฉบับเดิมไว้ ทั้งในส่วนของสาระสำคัญของอนุภาค ลำดับนำเสนออนุภาคหรือรูปแบบการนำเสนอแต่ละอนุภาค ซึ่งสิ่งนี้เป็นการตอกย้ำอย่างชัดเจนว่า อนุภาคที่อยู่ภายใต้การประกอบสร้างจากแนวคิดหรือต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยนั้นสามารถนำเสนอและปรับเปลี่ยนไปตามรูปแบบสื่อได้เป็นอย่างดีโดยที่ไม่สูญเสียเอกลักษณ์อันโดดเด่นเช่นเดิมของอนุภาคไป

จากที่ได้กล่าวไปทั้งหมดในข้างต้นนี้สามารถสรุปได้ว่า ต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยหรือความเป็นไทยนั้น เป็นชุดข้อมูลที่มีความสลับไหล โดยสามารถปรับเปลี่ยน สอดแทรกลงไปในเรื่องบันเทิงคดีประเภทต่างๆ ได้หลากหลายรูปแบบอย่างเหมาะสมและลงตัว อีกทั้งยังสามารถสอดรับกับกลวิธีการเล่าเรื่องแบบสากลเพื่อนำไปสู่การสร้างความบันเทิงได้เป็นอย่างดี และด้วยเหตุนี้เรื่องเล่าในพื้นที่ทางวัฒนธรรมไทยจึงมีมิติของเนื้อหาที่น่าสนใจ อันสามารถสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม ความคิด ตลอดจนทัศนคติของกลุ่มชนชาวไทยได้ ขณะเดียวกันยังเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เนื้อหาของเรื่องเล่าสนุกสนาน น่าติดตาม มีกลิ่นอายความเป็นท้องถิ่นไทยที่ยังคงเสน่ห์เฉพาะตัวไม่แพ้เรื่องเล่าที่มาจากท้องที่ทางวัฒนธรรมอื่นๆ ทั่วโลก ซึ่งสิ่งนี้นับว่าเป็นคุณค่าอันสำคัญของต้นทุนทางวัฒนธรรมไทยที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดในการสร้างสรรค์ผลงานสื่อบันเทิงคดี อันจะนำไปสู่การพัฒนาวงการอุตสาหกรรมบันเทิงไทยในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาานิพนธ์ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง อนุภาค แบบเรื่อง และการดัดแปลงละครอิงประวัติศาสตร์ข้ามภพเรื่อง “ทวิภพ” และ “บุพเพสันนิวาส” ซึ่งได้รับการสนับสนุนวิทยจาก “ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับนิสิต” บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับการสนับสนุนจาก ทุนวิทยานิพนธ์ดีเด่นในระดับบัณฑิตศึกษา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกสารอ้างอิง

- Anantasant, S. (2009). *Thruesadi khati chon ruam samai* [Contemporary Folklore Theories]. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Bupphesanniwat chabapphet lakhon thiwi* [The Play Script of Love Destiny (Special Edition)]. (2018). TV Magazine.
- Chunthong, P. & Chutintaranond, T. (2019). Anuphak krachok wiset kap kan thamhai pen thongthin nai nawaniyai ing prawattisat kham phop rueang “Tawipob” [The Magic Mirror motif and localization in time travel historical novel “Tawipob”]. In *Proceedings of the 12th National Conference of Humanities and Social Sciences (HOSOC)*, (pp. 237-255). Phitsanulok: Naresuan University.
- Department of cultural promotion. (2010). *Phraratchabanyat watthanatham haeng chat* [National Culture Act]. Author.
- Fungfueng, P. & Sinthuphan, J. (2018). “Bupphesanniwat” kap watthanatham kan boriphok lakhon thorathat khong chonchanklang duai mum mong chattiphan wan na [“Buppesannivas” with TV series consumption culture of the middle class By the view of Ethnography]. *Proceeding of Naresuan Research Conference 14th*, (pp. 532-543). Phitsanulok: Naresuan University.
- Jirabovornwisut, S. (2019). Chintanakan kiaokap krung si Ayutthaya khrang banmueang di nai lakhon thorathat rueang ‘Bupphesanniwat’ [The Imagination of Golden Period in Krung Sri Ayutthaya Era in Television Drama ‘Buppesannivas’]. *Siam Communication Review*, 18 (24), 7-21.
- Jiteesup, R. & Kupthanaroj, N. (2019). Anuphak lae baep rueang khong rueang lao sayong khwan samaimai nai aepphlikhechan choi lada [Motifs and Tale Types of Modern Horror Tales on The Joylada Application]. In K. Wongwailkhit, *Proceedings of RSU National and International Research Conference 2019*, (pp. 972-983). Bangkok: Rangsit University.
- Kittisak, P. (1986). *Kansueksa choeng wikhro khwamkhit rueang chakkrawan wittaya nai phutthasatsana tam thi prakot nai phra su tan ta pi dok* [Buddhist Cosmology as Revealed in Suttanta Pitaka: An Analytical Study]. (Master’s Thesis, Chulalongkorn University).
- Lindenberger, H. (1975). *Historical Drama*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nathalang, S. (2014). *Thruesadi khati chon wittaya withi wittaya nai kan wikhro tamnan nithan phuenban* [The Methodology of Myth and Folktale Analysis]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Nimmanahaeminda, P. (2002). *Nithan phuenban sueksa* [Folktale Studies]. Bangkok: Academic Dissemination Project, Faculty of Arts Chulalongkorn University.

- Peerasathien, U. (1985). *Kansueksa choeng wikhro baep rueang lae anuphak nai panya chadok* [An Analytical Study of Tale Types and Motifs in Pannasa Jataka]. (Master's Thesis, Chulalongkorn University).
- Plianmola, P. (ed.). (2016). Thun watthanatham thai su kan sangsan setthakit [Thai Cultural Capitals for Economic Construction]. (2016). *Journal of Industry*, 58. 5-8. Retrieved from <http://e-journal.dip.go.th/dip/images/ejournal/fd2eaa1aedd740f4b4e32346220a000d.pdf>
- Rompaeng. (2010). *Buppesunnivas* [Love Destiny]. Bangkok: Physics Center Press.
- Sompreeda, C. Author. (2019, 29 May). Interview.
- The Royal Society of Thailand. (2011). *Photchananukrom chabap ratchabandittayasathan* [Thai Dictionary of the Royal Institute]. Author.
- Thompson, S. (1989). *Motif-index of folk-literature* (Vol. 1-6). Bloomington: Indiana University Press.